

סימן י"ב

אין עד נעשה דיין (ה ע"ב)**א. הטעם שאין עד נעשה דיין**

גרסינן בפרק קמא דגיטין (ה ע"ב):

בפני כמה נותנו לה (השליח את הגט)? רבי יוחנן ורבי חנינא: חד אמר בפני שניים וחד אמר בפני שלושה... בשליח נעשה עד ועד נעשה דיין קמיפלגי - מ"ד בפני ב' קסבר שליח נעשה עד ועד נעשה דיין, ומ"ד בפני ג' קסבר שליח נעשה עד ועד נעשה דיין. והא קיימא לן בדרבנן דעד נעשה דיין? אלא הכא במאי קמיפלגי...

והנה, בביאור הטעם דאין עד נעשה דיין בדאורייתא, כתבו התוספות בכתובות (כא ע"ב, ד"ה "הנח") שני טעמים:

דבעינן שיעידו לפני הדיינין, כמו שמפרש רשב"ם (ב"ב קיד ע"א, ד"ה "ואין") דכתיב "וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים" (דברים יט, יז) – אלו העדים, "לְפָנַי ה'" (שם) – אלו הדיינין. ויש מפרשים, משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה ואם העדים נעשו דיינין עדות שאין אתה יכול להזימה היא שלא יקבלו הזמה על עצמן.

על הטעם השני, הקשו התוספות: מדוע שלא יזימו אותם בב"ד אחר? תוספות לא תירצו, אך בכל אופן מבואר שלדעת ה"ש מפרשים' אי אפשר להזים בב"ד אחר, אלא צריך דווקא באותו בית דין.

ב. קושיית הקצה"ח

בקצות החושן (סי' ז סק"ד) הקשה:

אם כבר העיד לפני בית דין את עדותו באיזו יום ובאיזו שעה, למה לא יהיה דיין אחר כן, דהא אם יוזם יקבלו הב"ד הראשון שהעידו לפניהם את עידי הזמתן.

כלומר, אמנם בב"ד אחר אי אפשר להזים לפי ה"ש מפרשים', אך באותו ב"ד ודאי שאפשר, ואם כן יכולים להעיד ואח"כ להיות דיינים?

מתרץ הקצות: הלכה היא (מכות ה ע"ב) ד"אין העדים נעשין זוממין עד שיגמר הדין על פיהם". וכן קי"ל (ב"ק עב ע"ב, סנהדרין כז ע"א) ש"עד זומם למפרע הוא נפסל"¹, דהיינו, מרגע שהעיד ולא מרגע שהוזם. ואם כן, כשיוזמו נמצא שהיו פסולים כשישבו לדון, ונמצא שהגמר דין לא חל כי הוא היה לפני פסולים, ואם אין גמר דין אין עונש!

ג. קושיית חידושי הרי"ם על הקצה"ח

והקשה עליו בעל חידושי הרי"ם: מה אכפת לנו שבגמר הדין אי אפשר להזימם, הרי אנו צריכים שברגע שהעדים מעידים יהיה אפשר להזימם, כלומר: צריך שיהיה אפשרות לעונש, וא"כ, אנחנו מקבלים עדות כזו שאם ייגמר הדין יוכלו להענישם, אך מה שחשוב זה אך ורק רגע קבלת העדות. הגע בעצמך: וכי עדים שמתו אחר שהעידו לא יוכל בית-הדין לדון על פי עדותם?

אם כן, מדוע אומר הקצות שכיון שברגע הגמר דין אין הזמה מתבטלת העדות, הרי מה שחשוב זה רגע קבלת העדות?!

ד. ביאור ע"פ דברי הבית הלוי

ונראה לבאר את דברי הקצות, בהקדם דברי הבית הלוי:

הבית הלוי (ח"ג סי' ו) מחדש, שישנם שני דינים בהזמה:

א. ביטול העדות, כלומר ההוכחה שהעד שיקר – "והנה עד שקר העד שקר ענה באחיר".

ב. העונש – "ועשיתם לו כאשר זמם".

וצריך ביאור: אם יש עונש שיוצר הרתעה, מדוע צריך את הדין הראשון של "והנה עד שקר העד"?

ונראה לומר, שהצורך בביטול העדות הוא בשביל בית-הדין, כי בית-הדין צריך להיות בטוח שהוא הולך לפסוק דין אמת, דין צדק. עצם זה שיכולים להזים את העדים עד גמר הדין ולא הזימו אותם, מהווה הוכחה לבית-הדין שהם דיברו אמת, שלא יצאה תקלה מתחת ידם. כלומר: העונש הוא מצד העדים שיירתעו מלשקר, וביטול העדות הוא מצד הדיינים.

ולפ"ז, ניתן לבאר דברי הקצות וליישב קושיית החידושי הרי"ם.

¹ כשיטת אב"י, שזהו אחד מ"ע"ל קג"ם".

אמנם מצד העונש, המדד היחיד הוא רגע קבלת העדות, כדברי חידושי הר"ם. אך ישנו עוד ענין. בית-הדין זקוק להוכחה, ברגע שהוא פוסק את הדין, שהעדים העומדים לפניו עדי אמת הם. והוכחה זו מתאפשרת רק אם בגמר הדין ניתן להזימם, וכיון שהם יפסלו אותם נמצא שאין גמר דין ולא יוכלו להזימם, לכן אי אפשר דעד ייעשה דין, וכדברי הקצות.

ה. יישוב קושיית האבני שהם ע"פ הנ"ל

ולפ"ז, ניתן ליישב קושיא נוספת.

האבני שהם (ר"ה כו ע"א) הקשה: איך יחיד מומחה ושלושה הדיוטות יכולים לדון, הרי אין להם סמכות להעניש, ונמצא שהעדים המעידים לפניהם הם עדים שאי אפשר להזימם?

ולפמשנ"ת אתי שפיר: מצד העונש אין צורך דווקא באותו ב"ד, אלא אפשר גם ב"ד אחר, ורק מצד ידיעת האמת של הדיין צריך ברגע הגמר דין. וידיעת האמת הזו מתקיימת גם ביחיד מומחה ושלושה הדיוטות.